

Néprajzi gyűjtőúton Jung Károllyal 1987 őszén

Engem a Temesi bánság története és népelete pályakezdésem, az 1960-as évek óta foglalkoztat. 1968 augusztusában a romániai Temesköz nyolc magyar falujába sikerült eljutnom és inkognitómat megőrizve kutatnom. A rokonlátogatás ürügyén végzett csellengés, kérdezősködés és fényképezés a Magyar Néprajzi Atlasz kutatópontjainak terepmunkáihoz tartozott. Előzetesen évekig bújtam a könyveket, térképeket, a népességstatisztika forrásműveit, hogy kutatásra alkalmas magyar településeket találjak. A temesközi terepen készült jegyzeteim feldolgozása során akadtam rá Szőke Béla *Vonások a volt Temesi Bánság népeletéből* címen 1890-ben megjelent híradására a Fehértemplomi Főgymnasium Értesítőjében. Ott találok először az „udvarszállási ember” említésével, aki leborult és megcsókolta az anyaföldet, mielőtt a Néra folyó völgyébe bebocsátkozott. Attól kezdve vadásztam az Udvarszállásra vonatkozó információkra. Balogh Pálnál (*A népfajok Magyarországon*. 1902. I. 311.) az alábbi szkeptikus megjegyzést találtam erről a falucskáról: „Udvarszállásnak a Jám völgy szélén teljes az elszigeteltsége és elhagyatottsága. Nehezen fejlődik; tán száz éve, hogy keletkezett, de nincs 500 lélek, ebből is majd ötödrész cseh.”

Újvidéken az 1970-es évek elején megismert professzorokat (Bori Imre, Szeli István, Penavin Olga) és a velem egyívású fiatalokat (Pastyik László, Tóth Ferenc, Matijevics Lajos) mohón faggattam Udvarszállásról, de vajmi kevés eredménnyel. Jung Károllyal csak az 1980-as évek elején ismerkedünk össze, amikor a gombosi népszokásokról kiadott könyvével (*Az emberélet fordulói*. Újvidék, 1978) már a budapesti néprajzkutatók elismerését is kivívta. Az Újvidéki Egyetem Hungarológiai Intézete és az MTA budapesti Néprajzi Kutatóintézete, a Vajdasági Tudományos Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia között az 1980-as évek elején szoros együttműködés, egyezményes kapcsolat létezett. Rendszeresen megren-

dezték a magyar–jugoszláv folklórkonferenciák sorozatát, jól működött a kutatók kölcsönös csereprogramja, a kiadványcsere stb. Ez az intézmények közötti együttműködés volt az alapja annak a kétszemélyes expedíciónak is, amit 1987 októberében Jung Károllyal együtt valósítottunk meg.

Az utazást Versecre, ahol a „főhadiszállásunk” volt, Pató Imre igazgató úr és a Hungarológiai Kutatóintézet ügyintézője előzte meg. Ez magába foglalta a verseci szállodában töltött éjszakáink számlájának, kettőnk napidíjának és a több száz kilométeres autótú benzinköltségének megelőzését, majd elszámolását is. Bánáti csavargásainkhoz Jung Károlyék kicsit már koros, de rendkívül megbízható, a Szahara megjárására kifejlesztett Citroën-jét vettük igénybe. Utazásunk Újvidékről Versecre 1987. szeptember 30-án még autóval is bő fél napba telt. Emlékezetem szerint a Káty–Sajkás–Titel–Pancsova útvonalon haladtunk, majd északkeletnek fordulva átkeltünk a Delibláti-homokhátságán. Alibunárt és a hajdani mocsárvilágot elkerülve, Károlyfalva és Temesvajkóc érintésével érkeztünk meg a szőlődombok lábánál fekvő, kéttornyú templomával messziről hívogató Versec városába.

Szállásunkat elfoglalva, még aznap kirohantunk Udvarszállásra, hogy az odavezető utat és a falut mielőbb szemrevételezzük. A Pém utcában tájékozódunk a hajdani cseh családok és Češko Selo sorsa felől, tudakozódunk a falu öregjeiről, sokat tapasztalt idős embereiről, mint lehetséges informátorainkról. Este Versecre visszatérve már jólesett a sligovica és a csevapcsicsa. Utóbbi nekem újdonság volt, de Károly barátom melegen ajánlotta, és én minden helyi szokást illetően kikértem a tanácsait.

Október 1-je és 7-e között mind a négy vastag füzetemet teleírtam a dél-bánsági terepen. Legtöbb jegyzetet, fotót Udvarszálláson készítettem, kevesebbet gyűjtöttem Temespaulis, Nagyszered, Fehértemplom magyar lakosairól. Csupán alkalmi fotók és feljegyzések köthetők a verseci piachoz, a krassószombati juhásztanyához és egyéb, út mentén kínálkozó néprajzi jelenséghez. Szerb adatközlőkkel a kapcsolatfelvétel és a néprajzi adatgyűjtés is Jung Károly tolmácsolásával folyt. Károly előzőekenyen segítette munkámat, saját kutatói, gyűjtői érdeklődését háttérbe szorította, alig-alig kérdezett és jegyzetelt valamit.

Szinte kizárólag az idegenvezetői, asszisztensi, továbbá a tolmács és sofőr szerepek hibátlan ellátására törekedett.

Nagyszereden olyan házaspárhoz nyitottunk be, nevüket itt elhallgatom, akik Csurogról menekültek el a Verseci-hegység túloldalára, a román határ közelébe. Még 1987 októberében is csak félve beszéltek az 1944 őszen Csurogon és vidékén történt bácskai vérengzésről. Karcsi barátom értette őket, és tapintatosan segített nekik a történetek elbeszélésében. Nélküle ne-

kem aligha mondták volna el az igazságot a csurogi magyar férfilakosság nagyobb részének (mintegy 300 fő) kiirtásáról, kettejük menekülésének valódi indítékáról.

Másnap szélzúgásra ébredtünk. Feltámadt a kossava, a Dél-Bánság hosszan tartó, hírhedt szélvihara. A széllel nem törődve még egyszer kimentünk Udvarszállásra, ahol még erősebb és hangosabb volt a Vaskapu felől a vidékre törő, porkavaró zivatar. Láttuk a helyi lakosok, emberek, állatok ideges reakcióit, a mezőn maradt kukoricaszár, a takarmány megmentésére irányuló hősiességét. Beláttuk, hogy terepmunkánk folytatása lehetetlen, hiszen már a mi idegeinket is borzolta a kossava egyre erősödő, szüntelen zúgása. Visszabújtunk hát a Citroënbe, és aznap este baj nélkül értünk vissza Újvidékre. Így végződött a mi közös felfedezőutunk Jung Károllyal a Dél-Bánság keleti határvidékén.

Közös kalandozásaink képei, történetei mélyen bevésődtek emlékezetembe. Örömmre szolgál, hogy ezek közül néhánynak a felvillantásával köszönhetem régi, igaz barátomat, Jung Károly tanár urat jeles évfordulója alkalmával.

Budapest, 2014. április 23.

(2008)